

LJUBKA ŠORLI

PESNICA UPORA, UPANJA IN LJUBEZNI

OB ODKRITJU DOPRSNEGA KIPA V NOVI GORICI 26. APRILA 2013

LJUBKA ŠORLI (1910-1993)

Odlomki iz pogovora med prof. Marijo Češčut in Ljubko Šorli na Radiu Trst A, v času med 14. oktobrom in 9. decembrom 1975, objavljeno v zborniku ob 90-letnici rojstva Ljubke Šorli, Pogovori srca, Nova Gorica 2002.

Moj rojstni kraj je Tolmin. Rodila sem se v obrtniški družini kot drugi otrok; pred mano je bil bratec, ki pa je že po nekaj tednih umrl. Za mano sta prišli še dve sestrici.

Doma se je reklo pri Strojcu, ker je bil moj ded strojar in je tudi prodajal usnje in podplate. Oče je delal pri njem, ni pa bil prav nič gospodarski in ga to delo ni veselilo. Zato je po dedovi smrti pri nas strojarska obrt prenehala. Trgovino z usnjem je v majhnem obsegu nadaljevala mama, ki je bila po značaju bolj odločna. Tako je preživljala družino. Mama je bila doma z Bače nad Podbrdom in je izhajala iz kmetijske družine. Hiša, ki sem se v njej rodila, je stala in še stoji v Klanecu, kakor pravijo še danes tistemu delu Tolmina. Tam sem preživela prva otroška leta.

Ko je izbruhnila prva svetovna vojna in je Italija prenehala biti nevtralna, so Tolmin evakuirali in smo morali v begunstvo. Šli smo na Jesenice, kjer smo imeli sorodnike. Na Jesenicah, sem obiskovala prvi razred in nekaj časa tudi drugega. Vendar tega nisem dovršila, ker smo se prej vrnili v Tolmin.

Nekaj let po vojni se je mami ponudila prilika, da je kupila majhno hišo blizu cerkve. Seveda si je s tem naložila velike skrbi, za katere mi otroci nismo vedeli. Oče ji tudi ni mogel pomagati, saj je s svojim delom zaslužil komaj zase. Tako smo se iz Klanca preselili v to hišo, prejšnjo pa prodali. V novi hiši je mama odprla trgovnico z mešanim blagom. Vodila jo je in v njej delala s pravo ljubeznijo, saj je bil to njen poklic. Počitka ni poznala. S pridnostjo in varčnostjo je z leti hišo predelala, trgovnico pa povečala.

Po končani osnovni šoli, sem obiskovala meščansko, to bi bila današnja nižja srednja šola. Za šolske prostore nam je služila baraka, ki so jo postavili v ta namen. Pozimi nas je v njej zeblo, saj je pihalo od vseh strani. Pa imam tudi na to šolo, barako, lepe spomine. Tu smo imeli za učitelja slovenščine Ivana Mateliča, ki je vzbudil v meni ljubezen do slovenskega jezika in slovenske književnosti.

Hiša v Tolminu, kjer je Ljubkina mama odprla trgovino z mešanim blagom.

Ko sem dovršila meščansko šolo, sem stala nekako na razpotju. Kam naj grem. Na učiteljišče, ki smo ga imeli v Tolminu ali na trgovsko v Gorico, odločila sem se za trgovsko.

Po dveh letih, sem trgovsko šolo zaključila in se vrnila v Tolmin. Doma sem znanje, ki sem si ga pridobila v šoli, skušala prenesti v prakso. Koliko se mi je to posrečilo, ne vem, vem samo, da sem svoje delo opravljala vsaj z odgovornostjo, če že ne z navdušenjem.

V tem času, sem se vključila v posvetno dejavnost. Deloma v sklopu Rokodelskega bralnega društva, deloma v drugih organizacijah. Uprizarjali smo igre, navadno na večjih dvoriščih, ker dvorane nismo imeli, nastopali v pevskih zborih, društvenem in cerkvenem, pripravljali predavanja za razne krožke v Tolminu in po vaseh, prirejali pa smo tudi izlete v gore in druga družabna srečanja.

V teh letih so nastale moje prve pesmi. Ohranjala sem samo nekatere in te sem objavila v listu Soča, ki smo ga

MOJA PESEM

*Moja pesem ne utira
novih, drznih si poti;
stvarstvo božje v vseh odtenkih
njениm strunam govori.
Ne potaplja se v globine
in ne sili v visočine.
Skozi srečo in gorje
pesem moja eno išče:
pot v človekovo svetišče,
ki mu pravimo Srce.*

VENEC SPOMINČIC MOŽU NA GROB, 1. sonet

*Ljubezen moja brez miru te išče,
zaman že dolga leta nate čakam;
tvoj grob s solzami grenkimi namakam,
v nočeh brez spanja misli si središče.*

*Povsod krog tebe mir sladak kraljuje,
le petje ptic tišino sveto moti
in šum cipres, ko z njimi tam ob poti
se komaj slišno veter pomenkuje.*

*Kot da od znanca znanec se poslaavlja.
Od daleč nate gleda Krn visoki;
z gradu te mati žalostna pozdravlja.*

*Ko v grobu spiš nevzdradno sen globoki
in te nebo za muke blagoslavlja,
opevajo srca te mili zvoki.*

Ljubka Šorli s prijateljicami ob Soči

Na Jesenicah, Ljubka Šorli druga z desne

Birma, Ljubka Šorli prva z desne

začeli izdajati leta 1927. Listič smo pisali na roko, ga sami urejevali in ga razmnoževali na šapirografu. Vse to smo delali skrivaj, saj so razmere pri nas postale iz dneva v dan težje. Kmalu so oblasti ukinile naše organizacije in prepovedale slovenski tisk. Takrat so bile v naših družinah hišne preiskave na dnevnem reku. Prišlo je leto 1930 in z njim bazoviška tragedija, ki je mene in vse zavedne Slovence hudo pretresla. Iz te žalosti je nastala pesem Bazoviškim žrtvam, ki je takrat nisem nikjer objavila. Soče, našega lističa, ni bilo več. Sodelavci so se razkropili, eni so morali v zapor, drugi v konfinacijo, nekateri pa so se zatekli v Jugoslavijo, ker jim doma ni bilo več obstanka. Slovenska beseda se je smela oglašati samo še v cerkvi, zato smo s tem večjo prizadevnostjo gijili cerkveno petje.

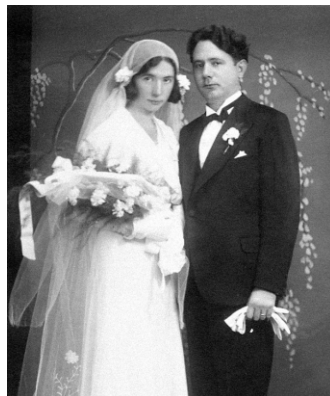
Leta 1930 je bil Lojze Bratuž imenovan za nadškofiiskega nadzornika cerkvenih pevskih zborov. To imenovanje mu je odprlo pot do zborov po deželi, ki jih je redno obiskoval, jih spodbujal in jim pomagal v težavah. Tako je prihajal tudi v Tolmin. Včasih ga je spremljal profesor Rado Bednarik, s katerim sta si bila dobra prijatelja in skupaj sta prišla nekoč tudi k nam domov. Z obema smo se po imenu poznali že prej. Vedela sem, da je Lojze Bratuž poučeval glasbo v malem semenišču; vedela sem tudi, da so ga jeseni istega leta fašisti na goriškem Travniku napadli in tako pretepli, da je moral v bolnico. Ko je okreval, je nadaljeval z delom kot prej. Srečala sva se potem še večkrat, navadno na kaki cerkveni slovesnosti, kot npr. v Drežnici ob blagosloviti novih orgel.

Poblizhe sva se seznanila leta 1931. Ko je umrla moja sestra Vera, je skupno z drugimi goriškimi znanci prišel na pogreb tudi on. Nekaj mesecev potem, je Veri posvetil prvo skladbo na moje besedilo. Jaz sem takrat vodila otroški zbor, pa mi je primanjkovalo pesmi za dvoglasno petje. Napisala sem obhajilno pesem in Bratuž mi jo je uglasbil. Tako naju je skupno delo zblizalo in začela sva si dopisovati. Imela sva pač veliko skupnega, o čemer sva se rada pomenila v pismih.

Leta 1932 sem za svoj zborček napisala tudi Božično pesem Detece sveto, ki jo je uglasbil Bratuž. Ob tej priložnosti je začel misliti na to, da bi izdal v samostojni zbirki nekaj božičnih pesmi. Prigovarjal mi je, naj napišem besedila. Njegove zamisli sem bila vesela in sem v kratkem času pripravila še štiri pesmi, tako da jih je bilo skupaj pet. Komponiral jih je za dvoglasni in mešani zbor s spremljavo orgel. Zbirka je izšla istega leta, malo pred Božičem, in je takoj našla pot med tedanje zборе.

Vinko Vodopivec nama je komponiral poročno pesem, na besedilo iz Venca za tenor in orgle. Zapel jo je Jožko Bratuž, na orgle pa ga je spremljal Emil Komel. Vodopivec je prijatelju Lojzetu poklonil tudi prelepo Fugo za orgle, s pomenljivim komentarjem. Med poročno mašo je prepeval tolminski zbor. Najbolj sva ga bila ganjena, ko se je s kora oglasila najina pesem V duši plamen nam čist gori.

Po poroki sva se z možem nastanila v Gorici na Svetogorski cesti. Tu je živelo veliko slovenskih družin in naš bližnji sosed je bil vsa leta France Bevk. Čeprav sem bila zakoreninjena v svoj Tolmin, sem se goriškemu okolju kmalu privadila. Odslej sem lahko od blizu spremljala moževo delovanje, ki ga ni ustavilo nobeno preganjanje. Ko je bil prisiljen opustiti delovanje v malem semenišču, je stopil v vodstvo tovarne orgel Cicilja, ki je imela svoj sedež

Ljubka Šorli in Lojze Bratuž

VENEC SPOMINČIC MOŽU NA GROB, 14. sonet

*Uporno sem viharjem kljubovala
in v mislih nate čolnič svoj branila;
mi božja roka milost je delila
in sreča materinstva moč dajala.*

*Oh, daleč dan je najine ločitve ...
kaj vse je v dolgih letih čas napredel!
Povest boš moja, dragi, vso izvedel
ob svetli uri najine združitve.*

*Ko zame se po trdem zemskem boju
zaprlo bo življenja pozorišče,
na tvojo stran me polože k pokoju.*

*In grob bo nama zadnje bivališče ...
naj vse dotlej v spominov zlatem soju
ljubezen moja brez miru te išče.*

MAGISTRALE

*Ljubezen moja brez miru te išče,
Opevajo srca te mili zvoki.
Jeseni šla na pot sva z roko v roki,
Združilo naju skupno je ognjišče.*

*Edini, ki sem v srcu te nosila,
Trpela zate, v strahu trepetala!
Uteho pri Devici sem iskala,
Bojazen in nemir pred Njo razkrila.*

*Rohnela v me usoda je preteča,
Adamovih otrok mi delež dala,
Težak in krut kot za pravico ječa.*

*Upehana od bojev sem jokala –
Življenja ni mi strla moč grozeča.
Uporno sem viharjem kljubovala.*

Lojze Bratuž

v ulici Sv. Ivana. K njemu so prihajali organisti z dežele, spoznaval je njihove probleme, jim svetoval pri nakupu harmonijev in jih uvajal v vsestransko glasbeno dejavnost. Ko je tovarna orgel prenehala delovati, so organisti izgubili tam svoje zatočišče in začeli so prihajati k nam domov. Tu se je šola nadaljevala.

Junija, leta 1934, je najin dom razveselilo rojstvo hčerke Lojzke. Zdelo se nama je, da je najino življenje komaj z rojstvom otroka zadobilo pravi smisel. Lojze, mladi očka, je svojo prvorojenko rad pestoval in ji pel uspavanke. Takrat se je še z večjim veseljem vrgel na delo. Kot organist in pevovodja v Podgori je sprejel novo odgovornost, pravim odgovornost, ker je bilo to zanj delo, ki mu je hotel posvetiti največjo skrb. Polovičarstvo je odklanjal. Marsikdaj je bil z doma tudi zvečer, a morala sem se na to privaditi, kakor se mora privaditi vsaka žena, ki ima pevovodjo za moža. Bratuž je v tem času tudi precej časa komponiral. Pripravljal je zbirko 12 obhajilnih pesmi, ki pa so izšle šele 1939 leta, torej po njegovi smrti. V tej zbirki je devet pesmi na moje besedilo, tri pa drugih avtorjev. V to dobo spadajo tudi slovenske in ruske narodne pesmi, ki jih je priredil za moški oz. mešani zbor. Slednje je iz ruščine prevedel pesnik Štefan Tonkli. Med goriškimi Slovenci se je takoj priljubila pesem Kraguljčki in je priljubljena še danes. Lojze Bratuž pa je najbolj občutil tisto pesem, ki govori o ječah, o verigah in hrepenenju po svobodi, saj je sam predobro vedel, kako bridko je trpljenje jetnika.

27. novembra 1936, se nama je rodil drugi otrok, sin Andrej. Najino veselje, da je Lojzka dobila bratca, je bilo nepopisno. Takrat pač nisva slutila, da se nad našo družinico zbirajo temni oblaki. Srečna sva bila ob malem Andku, neizmerno srečna.

Sveti večer in božični dan sta v Podgori potekala lepo in kolikor toliko mirno. Le nekaj je med polnočno in božično

mašo vzbujalo v Podgorski vernikih nemir in strah. To je bila prisotnost v cerkvi nekaterih ljudi, ki niso bili domačini in so se med mašo kaj čudno ozirali okrog, zlasti na kor. Vendar so se po maši razšli in strah se je spet umaknil božičnemu razpoloženju. V nedeljo, 27. decembra, je šel Lojze spet v Podgoro. Ali po maši je skupina fašistov pričakala pevce in nekatere izmed njih odpeljala na sedež fašija, z zagotovilom, da se takoj vrnejo. V zatemnjenem prostoru so vsakega posebej primorali, da je izpil kozarec ricinovega olja, kar naj bi bilo opomin, da zapustijo zbor. Zadnji je prišel na vrsto Lojze Bratuž. Proti njemu so skovali še hujše naklepe. Bil je pač pevovodja in treba se ga je bilo na vsak način rešiti, da bo slovenskega petja enkrat za vselej konec. Z orožjem v rokah in grožnjami so ga prisili, da je izpil četrtilitrski kozarec umazanega gostega olja. Ko se je vrnil domov ves skrušen in blede, mi je povedal, kaj se je zgodilo in s solzami v očeh dodal: »Prosil sem jih, naj mi prizanesejo, naj se me usmiljejo zaradi otroka, ki ga imam doma, komaj mesec dni starega. A zaman. Moral sem izpiti, do dna«.

Strup je začel delovati že prvo noč, ko je nastopilo tisto strašno telesno stanje, ki ga prinaša huda zastrupitev. Naslednji dan pa delirij. Lojze Bratuž je tudi v deliriju, sedeč na postelji, dirigiral. Takrat sem morala iz sobe, češ da motim. Ob pogledu nanj mi je leglo na srce nekaj kako skala težkega. Slutnja neizogibnega me ni več zapustila. Zdravniki se niso izrazili; vedeli so za vzrok, a ga niso hoteli priznati. Morda so se pa tudi bali.

Dne 2. januarja so Lojzeta pripeljali v bolnico. V Rdeči hiši, kakor se je takrat imenovala civilna bolnica, se je boril s smrtjo mesec in pol. V moji odsotnosti je bil Andek v varstvu naše zveste Cilke, ki sem ji ga lahko

Lojze Bratuž in Ljubka Šorli v Meranu

Ljubka Šorli s hčerko Lojzko

prepuštila brez skrbi. Zadnje tedne smo bili pri Lojzetu nepretrgoma, podnevi in ponoči. Vrstili smo se z Bratuževimi, pa tudi naši prijatelji so nam nenehno stali ob strani. Med temi tudi Maks Komac. Ko nisem več mogla deliti časa med domom in bolnico, sta malega Andreja vzeli v Tolmin moja mama in sestra Marica. Lojzka je bila pri njih že prej in so jo le enkrat pripeljali v Gorico, da je obiskala očka. Ko jo je zagledal ob postelji, jo je prijel za rokico in iz oči mu je pritekla solza.

V eni izmed zadnjih noči je doživel Lojze Bratuž trenutek sreče, ko se je pod oknom bolnišnice sredi noči tiho oglasila njemu tako draga pesem Kraguljčki. Takrat mu je na obrazu zasijal nasmeh; vedel je, da so mu njegovi zvesti fantje prišli zapet podoknico... Nasmeh pa je kmalu ugasnil in bolnik se je pogreznil v prejšnje nezavestno stanje ...

Mesec februar se je nagnil v drugo polovico, ko je Lojze Bratuž dotrpel. Bilo je 16. februarja 1937. Naslednji dan bi dopolnil 35 let. Pokopali so ga 19. februarja, na moj rojstni dan. Imela sem 27 let.

Otroka sta bila majhna, skrbi pa velike, zato sem v prvih letih po moževi smrti le malo pisala. Moje življenje se je pač v marsičem spremenilo. Pa ne samo moje. Spremenilo se je življenje naše slovenske družbe nasploh. Razmere so se ostrile iz leta v leto. Posebno hudo je bilo za mojo družino leto 1943. Februarja so odpeljali v internacijo mamo in sestro. Morali sta skozi vse zapore od Trsta do Frosinona, dokler ju niso privedli v komaj postavljeno taborišče Frascette blizu mesteca Alatri. Prvega aprila istega leta pa je Collotti s svojo tolpo aretiral še mene. Vdrli so v hišo ob dveh ponoči, potem ko so poskakali kar čez ograjo. Z brzostrelkami v rokah so preiskali hišo, nato pa me odpeljali v Trst. In tudi Cilko. Zaman sem upala, da bo vsaj ona ostala doma z otrokoma. Ne, morala je z njimi. Otroka sta vsa prestrašena jokala in prosila, naj ostanem. A njune prošnje niso ganile okamenelih src fašistov. Tri dni in tri noči sta bila sama z njimi, vendar v družbi dvanajstletnega Marjana Premrla, ki je stanoval pri nas. Komaj po treh dneh je Jožko Bratuž na posredovanje škofije dosegel, da je smel vzeti otroka k sebi na dom.

Jaz sem bila ves april na policijskem inšpektoratu, ki se je nahajal v ul. Bellosguardo v Trsu. Nič nisem vedela, kaj je z otrokoma, saj nisem smela imeti nobenega stika s sorodniki. Le Marjanu se je nekoč posrečilo, da se mi je približal, ko sem ležala pod nekimi stopnicami vsa pretepena, in mi je povedal, da sta otroka zdrava in da sta pri stricih. Mučenja, ki sem ga tam prestala, in grozot, ki sem jih videla okrog sebe, ne bom opisovala. Predolgo bi bilo. Omenim naj le tako imenovano "kišto", eno izmed najhujših mučilnih naprav, in pretepanje z bikovko, ko me je Collotti pehal od stene do stene, celo uro, v rokavicah, da bi si ne pokvaril rok, kot je sam izjavil. Nehal je šele, ko sem obležala na tleh, v nezavesti.

Le malo živo so me po enem mesecu poslali v jezuitske zapore. Ponoči. Tu so me čisto slučajno pahnili v celico, kjer je že bila moja sestra Marica, ki so jo iz Alatrija pritirali v Trst. Collotti tudi njej ni prizanesel z mučenjem. Nekaj dni sva bili skupaj, nato so mene odpeljali v Zdravščino, sestro pa na Kostanjevico. Sem je iz Collottijevih mučilnic prišla tudi Cilka.

Vrata taborišča so se nam odprla 8. septembra, ko je Italija sklenila z zavezniki premirje. Takrat sem se vrnila v Gorico, k sorodnikom, kjer sta živila otroka. S Kostanjevice je prišla sestra, nekaj dni zatem pa mama iz daljnega Alatrija. Ker so Nemci lovili ljudi, ki so se vrnili iz zaporov in taborišč, smo se nekaj časa skrivali pri neki prijazni družini iz Črnega Vrha, kjer smo dobili zavetje in pomoč. V Gorici smo ostali še nekaj časa, potem pa smo vsi skupaj odšli v Tolmin.

Na tolminski osnovni šoli, je takrat primanjkovalo učnih moči, zato sem sprejela mesto, ki so mi ga ponudili. Vedno sem si želela v šolo. Kako naj bi se ji zdaj odrekla? V istem šolskem letu se je v Tolminu vršil tudi tečaj slovenščine za učitelje. Med predavatelji so bili, Joža Lovrenčič, Anton Kacin, Vinko Beličič, Severin Šali. Imena, ki so že sama posebej jamčila za visoko raven tečaja. Seveda se tudi temu nisem mogla odreči. Poučevanja in študija sem se oklenila z velikim veseljem. Po vsem trpljenju skozi katerega sem morala do tedaj, je bilo to zame nekaj, kar mi je pomagalo živeti.

Osvoboditev smo pričakali v Tolminu. Nekaj časa po osvoboditvi so v Gorici organizirali tečaj za slovenske učitelje. Poudarek tečaja je bil predvsem na slovenskem jeziku in slovenski književnosti, pa

BOŽIČNA NOČ

*Sneg pada v noč ...
Nekaj tam daleč čuje se zvonjenje –
Polnoč!*

*Po stezi vidi temne se postave,
ki sklonjene, molče hitijo v noč ...
Misli svete polnijo njih glave –
tja k jaslicam jih snežna vodi pot.*

*In iz temine čudne
prav majhna, bleda lučka ven odseva ...
Tam v hramu božjem čuje se glasove trudne –
to molitev je, ki v noč odmeva.*

*Božična noč nocoj ...
Iz duše vseh kipi moliteve vneto –
povsod veselje, mir, pokoj,
saj noč nocoj je – sveta ...*

(Objavljena v listu Soča v rokopisu, 1927-28, štev. 3)

Mama Alojzija, stojijo od leve proti desni: Vera, Marica in Ljubka

tudi slovenski zgodovini in petju. Tečaj sem obiskovala tudi jaz. Ker prometne zveze še niso bile vzpostavljene, sem se iz Tolmina v Gorico vozila s kolesom, vsak dan. Le ob slabem vremenu sem prenočila v Gorici pri sorodnikih.

Leta 1945 sem mesec avgust preživela večji del na Pečinah. Prijazni vasiči nad Slapom ob Idriji, kjer sem na predlog tolminskih šolskih oblasti imela pripravljalni tečaj za vstopni izpit v gimnazijo. Odprtost mladih glav za učenje materinega jezika, ki ga je prej zatiraj fašizem, in njihova želja po vsem lepem, sta me potrdila v spoznanju, da so otroci kakor žlahtna kovina, ki čaka na oblikovanje in da mi za to ne sme biti žal nobene urice, ki sem jo, in jo še bom posvetila njim.

Z novim šolskim letom, sem dobila imenovanje za učiteljsko mesto v enorazrednici v Zadlaz-Čadrgu. To je vas v tolminski hribih, do katere vodi pot preko travnikov in bregov, čez Hudičev most nad koriti in mimo Dantejeve jame. Pozimi v snegu je bila tako lepa, da mi kar ne more iz spomina. Za nekatere tolminske pesmi, so mi dale pobudo prav te poti. V Zadlaz-Čadrgu, je bilo veliko dela. Dopoldne in popoldne pouk, zvečer pevske vaje ali vaje za kako prireditev za odraslo mladino. Oddiha ni bilo. V oddih mi je bila ob sobotah pot po lepi tolminski okolici, pot domov, kjer sta me s svojimi otroškimi novicami veselo čakala hčerka in sinek. Nisem pa ostala v Zadlaz-Čadrgu do konca šolskega leta. Po nekaj mesecih so me premestili na tolminsko šolo.

Naša hiša v Gorici je bila med vojno močno poškodovana od bombardiranja. Ko jo je leta 1946 na zahtevo zaveznikov za silo popravil Genio Civile, sem se z otrokoma spet nastanila v njej. Dobila sem mesto tajnice na slovenskem učiteljišču. Kmalu po prihodu v Gorico pa sem se začela pripravljati na redni usposobljenostni izpit, ki sem ga opravila naslednje leto. Tajniško delo me ni privlačevalo in razredi so bili prebluzni, da bi na šolo pozabila. Po dveh letih sem zaprosila za učiteljsko mesto. Moja prva pot je bila v Števerjan. Potem pa sem obšla malodane vso goriško deželico, od Ronk do Mirnika in Skriljevega v zapadnih Brdih. Kot suplentka sem morala skoraj vsako leto drugam. V svoji službeni dobi sem devet let učila na enorazrednicah. Vendar mi to ni bilo v breme, niti ne vsakoletno menjavanje šole in kraja. Vsemu sem se takoj prilagodila, saj sem med otroki pozabila na vse težave.

Ko je bil leta 1967 razpisan prvi natečaj za slovenske učitelje po vojni, sem dosegla stalnost in dobila mesto v Gorici, na šoli v ulici Randaccio. Tu sem ostala do 30. septembra 1975, ko sem svoje službovanje zaključila.

Z mladinsko poezijo sem se začela ukvarjati šele okrog leta 1950. V Gorici je po vojni začel izhajati Pastirček, mladinski list, namenjen osnovnošolskim otrokom. Ko me je urednik Srečko Gregorec

naprosil za sodelovanje, sem se povabila z veseljem odzvala. Glede vsebine nisem bila v zadregi: motive so mi v šoli in izven nje dajali nehoti otroci sami. V vsakdanjem stiku z njimi sem spoznavala njihov svet, pri tem pa tudi odkrivala njih dobroto in navihanost. Pesmi sem objavljala v Pastirčku in v otroškem listu Božje stezice, ki izhaja v Argentini. A v tem le nekaj let, medtem ko sem Pastirčku ostala zvesta do danes.

V svojem življenju je prejela Ljubka Šorli nekaj pomembnih priznanj:

1979 nagrada papeža Janeza Pavla II "Pro Ecclesia et Pontifice"
1983 nagrada "Vstajenje" za zbirko Veseli ringaraja in za življenjsko delo
1986 v zahvalo dolgoletni urednici ob 40-letnici Pastirčka
1999 po smrti priznanje Goriška svetogorska četrt s Placuto

Pesniške zbirke Ljubke Šorli

Detece sveto (pet božičnih pesmi za zbor) leta 1932

Venec spominčič možu na grob (ponatis: Ti in jaz in tri leta življenja) – zbirka je izšla v oštevilčenih izvodih s pesničnim podpisom leta 1957

Izbrane pesmi leta 1973, Goriška Mohorjeva družba

Veseli ringaraja: pesmi za otroke leta 1983, Izdala revija Pastirček

Pod obokom čarobnim leta 1987, Založništvo tržaškega tiska

Rumeni ko zlato so zdaj kostanji: pesmi rodnemu Tolminu v bibliofilski izdaji z 200 oštevilčenimi izvodi leta 1985.

Križev pot, leta 1994 pri Goriški Mohorjevi družbi

Canti spezzati v italijanščini, leta 1994

Dvojezična pesniška zbirka v italijanskem in slovenskem jeziku je izšla pod naslovom *Via*

Crucis leta 1999 ter naslednje leto še enkrat, in sicer v Goriški Mohorjevi.

Tolminske pesmi leta 2003, Založba Branko in Založništvo Jutro v sodelovanju z Goriško Mohorjevo družbo

Križev pot leta 2008, kaligrafski prepis Župnijski urad Tolmin

Izbrane pesmi leta 2010, Založba Mladika in Goriška Mohorjeva družba

"Meni pojejo fantje, meni pojejo!" leta 2004; Križev pot Ljubke Šorli in novela Borisa Pahorja Rože za Gobavca, Mohorjeva družba Celje

LJUBKA ŠORLI – PESNICA UPORA, UPANJA IN LJUBEZNI

mag. Marija Mercina

Slavnostni govor ob odkritju doprsnega kipa Ljubki Šorli v Novi Gorici 26. aprila 2013

Pozdravljeni, vsi gostje in obiskovalci na slovesnosti ob odkritju spomenika Ljubke Šorli — pesnice upora, upanja in ljubezni. Še posebej toplo pozdravljeni gospa Lojzka Bratuž in drugi sorodniki!

Danes je za vse Slovence, »ki dobro v srcu mislimo«, prazničen dan. Doprsnim kipom ob Erjavčevi ulici, na katerih so upodobljeni pričevalci pomembnih zgodovinskih dejanj, se danes, 20 let po smrti Ljubke Šorli, pridružuje tudi njen kip. Potem ko je leta 1968 Klub starih goriških študentov postavil prvega, in sicer dr. Karlu Lavriču, so ti pomniki zgodovine povezali sedanost in preteklost Gorice in Nove Gorice. Doprsni kip Ljubke Šorli stoji v neposredni bližini tistega, ki so ga leta 1978 postavili njenemu možu, Lojzetu Bratužu. Spomenika zakoncev Bratuž, ki pričata o velikem trpljenju, pa tudi uporništvu Slovencev v času fašizma, hkrati potrjujeta povezanost slovenske skupnosti obeh Goric, pomenita nam spodbudo, da njune vrednote sprejemamo kot svoje in jih predajamo prihodnjim generacijam.

Na spomeniku, ki ga danes odkrivamo, so izklesane besede: »Ljubka Šorli – pesnica upora, upanja in ljubezni.« Da bi jo celoviteje označili, bi morali izklesati vsaj še naslednje besede: ljubeča hčerka, žena in mama; vzorna učiteljica; predana urednica otroških revij in ustvarjalka, obdarjena z milino in notranjo močjo; Tolminka, Goričanka, Slovenka; ženska, ki je tudi v najhujšem trpljenju in ponižanju ostala zvesta sama sebi in svojemu rodu ter verjela v smisel življenja, »ob močni opori krščanskega etosa«, kot je napisala Marija Pirjavec Paternu.

Rodila se je leta 1910 v Tolminu, v deželici s še danes živim izročilom o krvavem tlačanskem punktu. V svoji pesmi *Na goriškem Travniku* je to sporočilo prednikov zgoščeno ubesedila v verzih:

» /.../ S krvjo so zgodovino nam pisali,
s krvjo kovali boljšo nam usodo.«

Otroštvo je zaradi prve svetovne vojne preživela v pregnanstvu. Po vrnitvi domov je v njena dekliška leta kruto zarezal fašizem. Sovražnim okoliščinam navkljub je njeno mladost bogatilo kulturno delo, tesno povezano z domačo skupnostjo v Tolminu. Ob kulturnem udejstvovanju se je krepila njena narodna zavest, ob njem se je začela zavedati lepote ustvarjalnega življenja. To se je še posebej razcvetelo, ko sta se v Ljubezni in medsebojni predanosti povezala z mladim zborovodjem in organistom, prav tako zavednim Slovincem Lojzetom Bratužem. Po njuni poroki se je njeno kulturno in ustvarjalno delo nadaljevalo v Gorici — pomembnem slovenskem narodnem in kulturnem središču, vse močnejšemu zatiranju slovenske govornice navkljub. Ljubka Šorli je kmalu postala mama – rodila sta se hčerka Lojzka in dve leti kasneje sin Andrej. Toda komaj je okusila srečo materinstva, je ob svojih dveh malčkih v začetku leta 1937 doživela najhujši življenjski udarec: fašisti

so zaprli, mučili in kruto usmrtili njenega moža Lojzeta Bratuža.

Kot je zapisal pisatelj Alojz Rebula, sta Ljubka Šorli in Lojze Bratuž že davno prešla v primorski mit. Zgodovinski dogodki, povezani s tragično usodo Lojzeta Bratuža, nas vedno znova pretresejo s sporočilom o krutosti evropskih zveri 20. stoletja in njihovih nedolžnih žrtvah, hkrati pa nas tudi zavezujejo, da ne pozabimo na domoljubno upornišтво tistih, ki so bili za slovenstvo in svobodo pripravljeni žrtvovati vse, tudi svoje življenje. Primorski mit je hkrati tudi zgodba o Bratuževi trpeči ženi Ljubki, navkljub vsej mračnosti časa svetla zgodba o neizmerni duhovni moči ljubeče ženske. Leta 1943 so jo fašisti aretirali in odtrgali od otrok. Več mesecev so jo Collodi in njegovi krvniki zaslíševali v zloglasnem tržaškem zaporu Bellosguardo, po zaslíšenju in mučenju pa so jo zaprli v taborišče v Zdravščini. Njen odgovor mučiteljem je izklesan na spominski plošči zdravškega taborišča:

»Skozi trpljenje nas žlahtni usoda.

Ena misel je, en klic: Svoboda.«

O tem strašnem zgodovinskem času, ki je od naših primorskih staršev terjal jasno opredelitev in ravnanje, poje pesem Vstala Primorska:

*»V borbah, ponižanju, zmagah, trpljenju,
našla si končno svoj pravi obraz.«*

»Svoj pravi obraz« je v tem krutem času »izrisala« tudi Ljubka Šorli. Od kod moč te na videz krhke, s telesnim in duševnim trpljenjem preizkušene ženske, da je med bobnenjem in kriki pozverjenih klavcev in ob demagogiji njihovih voditeljev ohranjala svoj človeški obraz in ustvarjalno iskrenje? Njen odgovor na nečloveško ravnanje je bil upor v imenu človečnosti, vera v pomen izobrazbe in umetnosti, presežnega in absolutnega. Pisala je in se z lepoto in etiko pesniške besede dvigovala nad morje zla, o katerem doživeto pričajo njene pesmi iz tega časa. Mnoge izmed njih so uvrščene v zbirko *Slovensko pesništvo upora 1941—1945*, med njimi tudi pesem z naslovom *Slike iz vojnih dni*.

Ljubka Šorli in Branka Jurca

20. MAJ 1984 V GORICI

*Kakor Ivan Gradnik in njegovi
z ognjem v srcu vdrli smo v Gorico,
da v en glas izterjamo pravico
tisoči pod grajskimi zidovi.*

*Tukaj smo! Tu hočemo ostati!
Vera v stvar pravično v nas je živa,
in zavest, da smo, neuničljiva.
Nočemo nikogar več se bati.*

*Travnik – priča naše zgodovine,
vseh krivic, tlačanstva, bolečine,
danes nam, Slovincem, sveti kraj.*

*Da bi ENO vedno se čutili,
da ne bi trenutka zamudili ...
Le naprej stremimo, ne nazaj!*

Ljubka Šorli in Berta Golob

SIMONU GREGORČIČU
(ob stoletnici rojstva 1944)

*Sto let prešlo je že, sto dolgih let,
odkar zagledal si gorá krasoto;
odkar začutil tisto si toploto,
ki jo deli samo planinski svet.*

*Zaznal takrat je slednji gorski cvet,
ki le višine ljubi in samoto,
ki se napaja le z neba lepoto,
da rojen mu nekje je brat – poet.*

*Sto let ... Sto dolgih, težkih let! In zdaj?
Da mogel bi, poet, iz groba vstati,
odkril bi svet sovrastva in prevar.*

*Pogled tvoj božal bi planinski raj,
a v srcu prosil z mrtvoimi bi brati:
„O Bog! Človeka ustvariti – nikar!“*

*»/ .../Zdaj tam se prah in dim težak valita,
In ogenj se okrog zidov ovija ...
Kam je prišla človeška hudobija!
Manj kruta je kot človek zver srdita.«*

Spomenik Ljubki Šorli nas spominja in opominja: Ljudje, nevrtni tega imena, zveri v človeški podobi, se v svoji ideološki zaslepljenosti po navadi najbolj brutalno lotevajo krotkih in nedolžnih, saj so v svojem oblastniškem napuhu zmotno prepričani, da so »mali ljudje« najšibkejši družbeni člen, še zlasti, če – po njihovem mnenju – pripadajo manj vrednemu narodu ali rasi. Toda prav drža Ljubke Šorli med fašističnim mučenjem v preiskovalnem zaporu in taborišču in njeno celotno nadaljnje življenje nam dokazujeta, kako velika in neuklonljiva je v resnici uporniška moč človeka, ki zmore neomajno vero in zvestobo – pa naj gre za vero in zvestobo Bogu, idealom Človečnosti in Svobode, lastnemu Narodu in jeziku, predvsem pa za zvestobo svojim najdražjim in samemu sebi. V Vencu spominčič možu na grob, v katerem je izpovedala svojo ljubezen in zvestobo umorjenemu možu Lojzetu Bratužu, je ta njena kljubovalna moč izražena v zadnjem verzu sonetnega venca:

*»Življenja ni mi strla moč gromeča,
uporno sem viharjem kljubovala.«*

Po težkih predvojnih in medvojnih preizkušnjah se je izšolala za učiteljico in poučevala v slovenskih šolah na Tolminskem in Goriškem. Njeno materinstvo se je naravno »prelivalo« v delo učiteljice. Pesnila je za otroke in desetletja urejala otroški reviji Pastirček in Galeb. Njene otroške pesmi so polne vere v prenovitev človeštva na osnovi etosa, predvsem pa popolna zaveza slovenski besedi v svetišču srca.

V pesmih za odrasle je v dovršenih in oblikovno zahtevnih pesmih ohranjala živ spomin na čas mladostne in zakonske ljubezni, trpljenje Slovencev pod fašizmom in moževo mučeništvo.

Na sodnem procesu v Trstu proti krvnikom iz Rižarne je leta 1976 razkrila, kako so jo mučili v zaporu: pogumno in z zavestjo, da je nujno potrebno povedati vso resnico o preteklih dogodkih, četudi spomini zarežejo nove rane. Njeno izpoved so objavili vsi osrednji italijanski časniki. Čeprav je ob tem podoživljala nekdanje trpljenje, tega podoživljanja ni izražala v jeziku sovraštva, temveč s plemenitostjo in močjo odpuščanja svojim nekdanjim mučiteljem.

Danes se Ljubka Šorli v novogoriški aleji spomina pridružuje svojemu možu Lojzetu Bratužu. V vseh prizadevanjih za pripravo spomenika, razstavo v »Frnaži« in program na tej prireditvi so sodelovali Mestna občina Nova Gorica, Krajevna skupnost Nova Gorica in Slavistično društvo Nova Gorica.

Spomenik zato predstavlja simbolno združitev lokalne politike in slovenistične stroke ob skupnem cilju, da mora Nova Gorica ohranjati zgodovinski spomin na vse, ki so sooblikovali našo preteklost in bodo pričevalci slovenske prisotnosti v tem prostoru tudi v prihodnosti. Kajti prav zaradi prihodnosti in z njo povezane negotovosti še kako potrebujemo živo zavest o osebnostih, kakršna sta bila Lojzka Šorli in Lojze Bratuž. Ob njuni človeški veličini in življenjskem pogumu nam bo lažje graditi svet brez sovraštva in nasilja, svet ustvarjalnega dela, svobode, upanja in ljubezni.

Ali si naši otroci in vnuki ne zaslužijo prav takšnega sveta?

Postavitev kipa so omogočili:

MESTNA OBČINA
NOVA GORICA

KRAJEVNA SKUPNOST
NOVA GORICA

SLAVISTIČNO DRUŠTVO
NOVA GORICA

SLAVISTIČNO DRUŠTVO
NOVA GORICA

BREZAVŠČEK

KOMUNALA

Slovenske železnice

INOTHERM

20
galerija v
FRNAŽA

GO! 2025
NOVA GORICA - GORIZIA

V kiparkinem ateljeju

Avtorica doprsnega kipa Ljubke Šorli je akademska kiparka **MILENA BRANISELJ**, rojena leta 1951 v Ljubljani. Končala je Šolo za oblikovanje — smer industrijsko oblikovanje v Ljubljani. Leta 1977 je diplomirala na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani — smer kiparstvo in 1979 končala kiparsko specialko pri prof. Slavku Tihcu. Živi in dela v Cerknici. Ukvarja se tudi s spomeniško plastiko, skulpturo v eksterierju večjih dimenzij ter medaljerstvom oziroma reliefi. Poglavitno delo je raziskovanje gibljivih skulptur — mobilov.

Sodelovala je na številnih domačih in mednarodnih likovnih delavnicah. Študijsko se je izpopolnjevala v Angliji. Od leta 1976 do 2013 je imela 55 samostojnih razstav ter sodelovala na preko 200 skupinskih razstavah v Sloveniji in tujini. V Sloveniji in tujini ima postavljenih 42 javnih del. Je članica ZDSLJ in Društva notranjskih kulturnikov Krpan.

Za svoja dela je prejela številna priznanja in nagrade.